

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ – ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

МЕЂУНАРОДНА КОНФЕРЕНЦИЈА

„180 ГОДИНА ОД РОЂЕЊА И 110 ГОДИНА ОД СМРТИ НИКОДИМА МИЛАША“

15-16. април 2026. године

КЊИГА АПСТРАКАТА

Др Зоран С. МИРКОВИЋ

Редовни професор, Универзитет у Београду – Правни факултет

ДУХОВНИ СВЕТОВИ НИКОДИМА МИЛАША У ОГЛЕДАЛУ ЊЕГОВЕ БИБЛИОТЕКЕ

Др Никодим Милаш, епископ и канониста, деценијама је скупљао књиге и тако створио библиотеку од преко четири хиљаде књига. Стицајем околности које нису потпуно разјашњене, Милашева библиотека је предата 1925. године Правном факултету Универзитета у Београду. Упркос жељи њеног власника, библиотека није сачувана као целина, већ је, нажалост, распарчана. Списак књига, који се чува у Архиву САНУ, омогућава увид у њену садржину. Садржина библиотеке може да посведочи о духовним световима епископа Никодима Милаша, поред онога о чему сведочи све оно што је он написао, његова Аутобиографија и друга сачувана грађа. Из тога се може сазнати о важним цртама идентитета Никодима Милаша. То су припадност хришћанској православној вери, припадност српској, али истовремено и италијанској нацији и култури, завичајна припадност и љубав према Далмацији, високо поштовање за руску културу и руско православље, али и за аустријску државу и њеног владара Франца Јозефа. Наведне црте идентитета Никодима Милаша су обележило његов живот, уносећи у њега сталну и тешку драматику.

Кључне речи: *Никодим Милаш. – Духовни светови. – Библиотека. – Књиге.*

Др Станка СТЈЕПАНОВИЋ
Редовна професорка (у пензији), Универзитет у Источном Сарајеву – Правни факултет

ЗНАЧАЈ СВЕТОГ НИКОДИМА, ЕПИСКОПА ДАЛМАТИНСКОГ ЗА ИЗУЧАВАЊЕ ЗАКОНОПРАВИЛА СВЕТОГ САВЕ

Епископ др Никодим Милаш прибројан је лику светих Србске Православне Цркве у прошлој години. Он је био један од највећих србских канониста. У његовом стваралачком раду поред дјела из Црквеног и Канонског права посебно мјесто заузима и изучавање Законоправила Светог Саве, посебно Савинског преписа Законоправила Светог Саве. Из записа на Иловичком препису Законоправила Светог Саве види се да је проучавао и тај препис. У овом раду ауторка анализира допринос Светог Никодима Милаша у изучавању Законоправила Светог Саве полазећи од његових радова објављених у Србско–далматинском магазину, као и других извора. Посебно се истиче значај његовог упоређивања штампане – печатане Кормче књиге која је стигла крајем 18. вијека из Русије у Карловачку Конзисторију са рукописним србским Законоправилом Светог Саве и закључак да је то заиста основ штампане Кормчаје, те да су додати неки чланци из других, углавном апокрифних дјела који су само покварили текст. То је данас актуелно као што је било и 1884. године када је Свети Никодим писао, што доказује ауторка овог рада у научној расправи са тврдњама научника Бељакове и других да Законоправило Светог Саве није послужило за основ штампане Кормче књиге.

Кључне речи: *Законоправило. – Печатана Кормчаја. – Савински препис. – Свети Сава.*

Др Милош СТАНКОВИЋ

Ванредни професор, Универзитет у Београду – Правни факултет

О НЕКИМ АСПЕКТИМА МЕЋУЗАВИСНОСТИ ХРИШЋАНСКИХ ВРЕДНОСТИ И САДРЖИНЕ СВЕТОВНОГ ПРАВА У ДЕЛИМА НИКОДИМА МИЛАША

Никодим Никодим Милаш један је од српских интелектуалаца који је својим националним деловањем и научним радом оставио неизбрисив траг у српској правној и историјској науци, у канонском и црквеном праву и у раду на националном пољу, а због чега је 2025. године канонизован за светитеља Српске православне цркве.

Иако се у нашим академским круговима научни допринос Милаша углавном везује за изучавање канонског и црквеног права, не би требало сметнути са ума и његова истраживања која су на специфичан начин довела у везу хришћанске вредности и морална начела, са једне стране, те садржину позитивног права, са друге стране. Користећи упоредни, историјски и догматски научни метод, Никодим Милаш је, још пре једног века, подсетио да је садржина тада важећих норми у значајној мери била зависна од различитих друштвених схватања, при чему је он акценат ставио на она која су хришћанска по пореклу, а заправо, универзална и морална по својим (правним) дејствима. На тај начин Милаш је демистификовао строго позитивистички приступ праву, показујући да право никада није вредносно неутрално.

У том смислу, посебно су индикативне његове расправе „Неодољива мржња као бракоразводни узрок по Аустријском грађанском законнику“ и „Рукоположење као сметња браку“. Милаш је у овим и у другим радовима, поново осветлио међузависност религије и световног права, за коју се чак и данас преодминантно аргументује да је одлика искључиво законодавстава Старог века и Средњег века. Такође, показао је како се субјективна емотивна стања, која имају корен у хришћанској антропологији, претварају у објективне правне чињенице унутар једног модерног грађанског законика (АГЗ). С тим у вези, резултати оваквог Милашевог научног приступа представљају значајан допринос и позитивној нормативистици и догматици и доприносе увиду о потреби да се приликом стварања, тумачења и примене права узму у обзир различита друштвена схватања и вредности.

Кључне речи: *Никодим Милаш. – Брачно право. – Хришћанске вредности. – Аустријски грађански законик.*

Др Нина КРШЉАНИН

Ванредна професорка, Универзитет у Београду – Правни факултет

НИКОДИМ МИЛАШ О ЦРКВИ У РУСИЈИ

У свом „Православном црквеном праву“, епископ Никодим Милаш изложио је кратко посебне изворе црквеног права у оним аутокефалним православним црквама које су у том тренутку имале своје посебне прописе: Цариградској патријаршији, цркви у Руском царству, Карловачкој митрополији, цркви у краљевини Грчкој, Сибињској митрополији, Бугарском егзархату, Буковинско-далматинској митрополији, цркви у краљевини Србији и цркви у краљевини Румунији. Од ових поглавља, нарочито је занимљиво оно које се односи на Русију, како због њеног специфичног црквеног уређења од времена Петра Великог, тако и због чињенице да је сам Милаш студије богословља завршио у Русији, у Кијевској духовној академији. У раду ће се анализирати Милашево писање о руској цркви, нарочито у светлу његовог школовања у Кијевској духовној академији, те приказати његово тумачење специфичних државно-црквених прописа Руске империје.

Кључне речи: *Никодим Милаш. – Руска православна црква. – Православно црквено право. – Духовни регламент Петра Великог. – Свети синод у Петрограду.*

Др Душан РАКИТИЋ
Доцент, Универзитет у Београду – Правни факултет

**ПЕРСПЕКТИВА ЕП. НИКОДИМА МИЛАША НА ЕТНИЧКИ И НАЦИОНАЛНИ
ИДЕНТИТЕТ ДАЛМАЦИЈЕ У ДЕЛУ „ПРАВОСЛАВНА ДАЛМАЦИЈА“**

Објављивање дела „Православна Далмација“ еп. Никодима Милаша изазвало је низ контроверзи, превасходно у погледу основне тезе о изворном и континуираном православно-хришћанском верском идентитету Далмације. У периоду који је предмет Милашевог излагања верске поделе у великој мери поклапале са етничким, као и државним, а само дело је настало у време наглог јачања националне свести европских народа. Тема рада изабрана је са циљем да се сагледа евентуална међузависност наведених околности са Милашевим погледом на верски идентитет и динамику црквене организације у Далмацији у временском обухвату предметног дела.

Кључне речи: *Никодим Милаш. – Далмација. – Православна Далмација. – Идентитет.*

Др Игор ВУКОВИЋ

Редовни професор, Универзитет у Београду – Правни факултет

КРИВИЧНОПРАВНИ И ПРАВОСЛАВНИ ПОГЛЕД НА САМОУБИСТВО УСЛОВЉЕНО ПРИНУДОМ

У житијима светих забележена су и она страдања хришћана у којима мученичка смрт није дошла искључиво од руке убица већ где су саме жртве, у околностима њиховог предстојећег страдања свесно одабирале смрт, по правилу скакањем са какве висине. Занимљиво је, притом, да и поред чињенице да се такав акт може делом тумачити и као самоубиство, црквено предање многим таквим страдалницима није одузело квалитет светости. Познати су тако примери свете Пелагије девице (Антиохијске) и Домнине и њених кћери (Вирине и Просдоке) из IV века, или Аполоније Александријске из III века, описани у црквеним историјама и преношени у хагиографијама. Уосталом, случајеви сличних страдања бележени су и у нашој историји кроз векове. Чак се и у неким скоријим примерима, у којима је смрт жртве (нпр. Милице Костић у Крушевцу 1974. године) уследила током бекства и одбране девојачке части, у богословској литератури (књизи „Борба за достојанство“ архимандрита Тихона Ракићевића) препознаје упоредива слика мучеништва. Сличне ситуације правно су интересантне и из угла кривичноправног урачунавања таквих исхода учиниоцима насилних кривичних дела, имајући у виду да се на њихов насилни акт ту надовезује и вољни чин жртве. Аутор у раду указује на сличности и разлике тих ситуација, као и њихов правни и сотириолошки значај, упоређујући то и са честим примерима мучеништва у новијој историји Цркве, када су отпали од православне вере (и углавном преведени у ислам), често и након вишегодишњег окајавања тог греха, на крају ипак (истина, уз благослов) одлучивали да се врате на место апостасије и приме мученичку смрт.

Кључне речи: *Самоубиство. – Мучеништво. – Урачунавање смрти.*

Др Марко БУРЂЕВИЋ

Ванредни професор, Универзитет у Београду – Правни факултет

ТЕЧЕЊЕ ЦРКВЕНЕ ИМОВИНЕ ИЗ ПЕРСПЕКТИВЕ МОДЕРНИХ ПРАВИЛА СРПСКОГ ПРАВА О СТИЦАЊУ ПРАВА ПРАВНИМ ПОСЛОВИМА

„Течење црквене имовине“ је израз којим је Никодим Милаш у својим научним радовима означио излагања о субјектима права на црквеним добрима, лицима која према правилима о устројству православне цркве имају овлашћење да прибављају добра у црквену имовину, као и о правним основима стицања у складу са изворима црквеног права. Из угла грађанског права, течење црквене имовине је промет права у коме учествују црквена правна лица. Сврха тог промета је прелазак субјективног грађанског права из имовине једног лица у имовину цркве која то право стиче. Стицање права припада оном црквеноправном лицу које има својство правног субјекта грађанског права, односно правну способност и пословну способност, уколико се стицање врши правним послом. Прелазак и стицање остварују се на уређеним правним основима. У раду се разматрају питања која се односе на пренос субјективних имовинских права на цркву и стицање тих права од стране цркве, како сингуларном, тако и универзалном сукцесијом. У првом делу рада аутор се бави питањем постојања јединственог титулара или плуралитета титулара црквене имовине. Посебна пажња посвећена је способности појединих организационих јединица Српске православне цркве да буду носиоци грађанских права и да путем изјава воље изражених у правним пословима ступају у грађанскоправне односе. У другом делу разматрају се специфичности појединих правних основа уговорног сингуларног стицања црквене имовине и завештајне универзалне и сингуларне сукцесије. У том делу анализирају се ограничења слободе уговарања која су црквеноправним субјектима постављена аутономним правним актима цркве, као и последице прекорачења тих унутрашњих ограничења на пуноважност закључених уговора. На крају овога дела, аутор се бави питањима заступања црквеноправних лица у закључењу уговора, степеном аутономије заступника и правним последицама прекорачења овлашћења за заступање. У закључку се излажу кључни налази и указује на отворена питања у вези са грађанскоправним субјективитетом црквених правних лица и границама њихове приватне аутономије у правним пословима.

Кључне речи: *Правна способност правних лица. – Пословна способност правних лица. – Приватна аутономија црквеноправних субјеката. – Заступање црквеноправних субјеката.*

Др Димитрије ЂЕРАНИЋ
Ванредни професор, Универзитет у Источном Сарајеву – Правни факултет

О ЗАВЈЕТУ СВЕТОГ НИКОДИМА (МИЛАША)

Дјелом свете браће Кирила и Методија, Срби сазнаше за „Завјет“: „И чашу такожде по вечери, глаголя: сия чаша новий завет естъ в моей крови, яже за вы проливается“ (Лк. 22, 20). О „Завјету“ и завјетним заједницама говори и свеколико дјело Светог Никодима (Милаша). Завјетне заједнице почивају на блиским и личним односима између личности које окупља осјећај заједничке припадности истим темељним вриједностима. Заједницу, а поготово завјетну заједницу треба разликовати од друштва. Појединци у друштву објединњени су институционално и правно, а односи су формални и безлични те превасходно почивају на интересу. Свети Никодим Милаш својим дјелом указивао је на подвиг и пут опстанка завјетне српско-православне заједнице у аустријском, млетачком и турском правном поретку и друштву. Одржање српске завјетне заједнице у државама и друштвима која су настала као негација „Завјета“ било је и јесте могуће само кроз историјско искуство светосавске државности и правности која почива на християнизованом римском праву. Милаш опомиње и подсећа да сваки пут када би се српска правна свијест одрекла свијести о човјеку као личности и одрекла се осјећања заједничке припадности српско-православној завјетној заједници, ту Срба више није било. Међутим, нестајале би и те државе и та друштва, јер поданици, припадници и грађани не могу да се окупљају око круне, сталежа и идеологије ако правни поредак не прихвата човјека као чело-вјека, челом окренутог вјечности. Османско царство, Млетачка република, Аустро-Угарска, Краљевство СХС односно Краљевина Југославија, ФНРЈ односно СФРЈ, СССР итд, само су низ који опомиње. Аутор у раду указује на могуће посљедице заборављања Милашевог дјела у савременим српским државама и јединственом српском друштву. Српске државе и српско друштво морају да „одоле времену и против њега одрже историју“, да не бисмо били предмет истраживања неког будућег Никодима Милаша у „Православној Шумадији“, „Православној Херцеговини“, „Православним Брдима“ итд.

Кључне речи: *Свети Никодим (Милаш). – Завјет. – Заједница. – Друштво. – Право.*

Др Далибор ЂУКИЋ
Ванредни професор, Универзитет у Београду – Правни факултет

ТЕОРИЈЕ О ОДНОСУ ДРЖАВНЕ И ЦРКВЕНЕ ВЛАСТИ У СРПСКОЈ ЦРКВЕНОПРАВНОЈ КЊИЖЕВНОСТИ

У раду ће бити анализирани ставови о односу државне и црквене власти и границама њихових надлежности изнети у српској црквеноправној књижевности, и то са посебним освртом на њихов утицај на савремене теоријске погледе на однос државе и религије. Такође, аутор ће у основним цртама представити радове о односу државе и цркве иностраних аутора православне провенијенције настале у истом временском периоду, чиме се ставови српских аутора, и посебно Никодима Милаша, стављају у шири контекст развоја односа државе и религије на прелазу из 19. у 20. век. Основна хипотеза која ће бити проверена у раду је у којој мери су аутори попут Никодима Милаша, Чедомиља Митровића и Илије Пржића били под утицајем ширег православног погледа на однос државе и цркве, као и колики је њихов утицај на савремено разумевање односа државе и цркве у Србији. Посебна пажња биће посвећена интригантним питањима разграничења законодавних граница између државе и цркве, самосталности црквених и верских органа у одлучивању и регулисању питања из њихове надлежности и обављања послова од заједничког интереса за државу и цркве и верске заједнице.

Кључне речи: - *Модели односа државе и цркве. – Теорија симфоније. – Никодим Милаш. – Супремација државе над црквом. – Српска црквеноправна књижевност.*

**Александар ВАСИЉЕВИЋ, мастер
Институт за европске студије**

ПРАВОСЛАВНО ГРАДИТЕЉСТВО: КАНОНСКО НАСЛЕЂЕ НИКОДИМА МИЛАША

Црквена градитељска делатност представља значајан предуслов за остваривање и унапређење духовног живота заједнице. У овом раду аутор се ослања на канонско-правно наслеђе Никодима Милаша, које на систематичан и целовит начин уређује област градитељства Српске православне цркве. Предмет истраживања обухвата анализу следећих извора: Православно-црквено право, Правила цркве са тумачењима и Грчко-римско законодавство о црквеној имовини. У оквиру дела *Православно-црквено право* анализира се појам Светих места и његове врсте, без разликовања верских објеката и богослужбених простора. Канонско-правна збирка *Правила цркве са тумачењима* садржи каноне Васељенских и Помесних сабора, којима се уређује поступак изградње и утврђују нормативни оквири за подизање верских објеката. У књизи *Грчко-римско законодавство о црквеној имовини*, налазе се основе правних последица и механизми правне заштите непокретне црквене имовине, који се, уз одговарајућу ревизију и актуализацију, активно примењују у савременом црквеном праву.

Кључне речи: *Црквено градитељство. – Верски објекат. – Канонско право. – Државно-црквено право.*

Др Војислав СТАНИМИРОВИЋ
Банредни професор, Универзитет у Београду – Правни факултет
Уна ДИВАЦ, мастер
Асистенткиња, Универзитет у Београду – Правни факултет

ЦРКВЕНО БРАЧНО ПРАВО ПО НИКОДИМУ МИЛАШУ

Рад „Црквено брачно право по Никодиму Милашу“ значајан је јер обухвата упоредну анализу брачног права заснованог на канонским и црквеним нормама, с једне стране, и правно-етнолошког приступа који открива улогу обичаја у регулисању брачних односа, с друге. Посебну вредност рада представља разматрање дела Никодима Милаша, чији је допринос канонском и црквеном праву од пресудног значаја за разумевање правне стварности тог периода. Анализа његовог учења постаје још актуелнија у светлу чињенице да је Милаш 2025. године канонизован, чиме је и научни и духовни значај његовог дела додатно истакнут. Рад на овај начин пружа целовит увид у прожимање права, цркве и обичаја у формирању брачне праксе у Србији на прелазу векова.

Кључне речи: *Црквени брак. – Обичајно право. – Српски грађански законик (СГЗ).*

Др Сања ГЛИГИЋ

Банредна професорка, Универзитет у Београду – Правни факултет

**ПРАВИЛА *NE BIS IN IDEM* И *NULLUM CRIMEN, NULLA POENA SINE LEGE* У
РАДОВИМА НИКОДИМА МИЛАША**

Кажњавање у канонском праву не може се разумети на исти начин као кажњавање у световним правним системима. У световном праву казна је нарочито усмерена на заштиту друштвеног поретка и репресију против учиниоца, док у канонском праву она има превасходно духовни и педагошки карактер. Њен циљ није уништење личности, већ њено исправљење и повратак у заједницу. Управо из тог разлога Милаш у својим радовима истче да се правила *ne bis in idem* и *nullum crimen, nulla poena sine lege* не могу на исти начин тумачити као у световном праву. Пошто је у канонском праву казна лек, она се не изриче строго по слову закона, већ се духовном ауторитету оставља слобода процене и тумачења њене примене, због чега се некад поступак против оптуженог понавља и одређују се казне које нису предвиђене канонским правом. У овом раду анализираће се случајеви које наводи Милаш и покушати утврдити да ли је та пракса оправдана.

Кључне речи: *Ne bis in idem*. – Казна. – Тамница. – Римско право. – Канони Светих Отаца.

Vicheslav E. KONDUROV, PhD
Associate Professor, Constitutional Law Department Saint Petersburg State
University

THE TRADITIONAL VALUES AND TRANSFORMATIONS OF THE SECULAR STATE PRINCIPLE IN CONTEMPORARY RUSSIA

The constitutional principle of the secular state resulted from secularization, which, among other things, manifested itself in the rupture of two types of identity: religious and civic. Previously, the fundamental ideas and views on power and the structure of the political community were difficult to unequivocally classify as “secular” or “religious”. Such, for example, is the imperial idea expressed in the formula “Moscow – the Third Rome” or the medieval concept of imperial power as the defender of the Christian faith.

The final rupture of these identities was shaped by the bourgeois revolutions, which at the same time were more closely tied to religious freedom than ever before. The reason for this was the idea of the political nation as the constituent power that structurally replaced the place of God. Similar to the religious one, civic identity began to make the most radical demand – to sacrifice one's life for its sake. This is a radical “either-or” facing every person. Hand in hand with this process, quasi-religious phenomena emerged, such as, for example, “civic martyrdom.”

Of course, this process was not instantaneous. The very model of the secular state could also differ depending on the conditions of its formation. Russia went through several distinct stages in the development of secularism. The first of these was the secularization of religion, when the church was subordinated to the imperial power by Peter the Great in the 18th century. The next radical leap was the openly atheistic policy carried out in the USSR, despite various concessions to religions depending on the period. Finally, the last stage is the current Russian Constitution of 1993, which openly proclaimed a secular order and religious freedom.

The discourse of traditional values, which has prevailed in the Russian public and political field since 2022, is an attempt to adjust the liberal model that was chosen in 1993. Moreover, it is also an attempt to fundamentally resolve the conflict between the two types of identity: religious and civic.

According to current strategic documents, traditional values are secular; they are “the same for believers and non-believers”. At the same time, it is explicitly stated that the traditional religions of Russia (“Christianity, Islam, Judaism, Buddhism, and others”), particularly Orthodoxy, have had a decisive influence on shaping their content.

Simultaneously, the Strategy of the State National Policy states that traditional values themselves form the foundation of the civic identity of the Russian nation. Thus, values that are religious in their genesis become the foundation of civic identity. From a conceptual standpoint, they serve as a bridge between two opposing types of identity.

Currently, traditional values do not yet have a decisive impact on all aspects of law enforcement. Nevertheless, they already serve as a benchmark for assessing existing legislation and the activities of executive authorities. The number of publications and conferences dedicated to traditional values is enormous. Religious organizations, especially the Russian Orthodox Church, are more involved in this

discourse than ever before, exerting a very serious influence on how the content of traditional values will ultimately be perceived.

All of this does not yet mean a rejection of the secular nature of the state as such. At the same time, it indicates a strengthening of the role of religious argument in the political and legal field, as well as an expansion of the participation of religious organizations in defining the essentially secular identity of the multinational people.

Keywords: *Secular state.* – *Secularization.* – *Traditional values.* – *Civic identity.* – *Religious identity.*

СРПСКО СРЕДЊОВЕКОВНО ЗАКОНОДАВСТВО О ЗАШТИТИ ЦРКВЕНЕ ИМОВИНЕ

Света места и ствари су одвајкада уживали посебну врсту и степен заштите у свим правним порецима. У средњовековној Србији, појединости те заштите су иоле познате тек после времена системског прихватања хришћанства, а позакоњене у сачуваним изворима од времена првих Немањића. Заштита црквене имовине је сложено питање које обухвата заштиту светих места (црква и „молитвених домова“, гробаља...) од крађе и разбојништва, отимања посвећених црквених ствари, у којима случајевима се по правилу ради и о обесвећењу. Ова заштита је кривичноправне природе и подразумева брањење црквене имовине од противправних напада. У домену грађанског и (данас бисмо рекли) управног права, црквена имовина се штити не само начелним привилеговањем у правном промету и владаревом улогом као заштитника Цркве (и то не само као главног дародавца и судије у споровима поводом црквеног земљишта), већ и олакшаним правилима за стицање, те отежаним правилима за отуђење такве имовине.

Та правила су заснована на ромејским регулама, преузетом преко Законоправила Светога Саве, део којих се заснива и на ранијем римског законодавству, чак из предхришћанскога периода, којим су штићене свете и верске ствари (*res sacrae et res sanctae*) без обзира на том ком култу су припадале.

Циљ овог рада је да сумира овакав привилегован положај црквене имовине и начине њене заштите, како у правним споменицима ромејског порекла, тако и у повељама српских владара, те да покаже правилности/промене у њеном третману од 13. до 15. века, као и раскорак између правних норми и друштвених прилика за њихову примену у средњовековној Србији.

Кључне речи: *Српско средњовековно право. – Црквена имовина. – Законоправило. – Државно и црквено право.*

**Атханасиос ЛОИС, мастер
Докторанд, Универзитет у Источном Сарајеву – Православни богословски
факултет „Свети Василије Острошки“ у Фочи**

УПОТРЕБА СЛОВЕНСКОГ ЈЕЗИКА У СВЕТОЈ ЛИТУРГИЈИ, ПАПСКО ПОИМАЊЕ И ПОЛИТИКА ПРЕМА МЕТОДИЈУ КОД НИКОДИМА МИЛАША

Ово истраживање разматра питање словенског језика у Светој Литургији као основну тачку за разумевање става Рима према светом Методију, онако како га представља Никодим Милаш у поглављу Кирил и Методије и римски папе из дјела Словенски апостоли Ђирило и Методије и истина Православља. Питање литургиског језика представља један од најважнијих аспеката мисионарског деловања светих Ђирила и Методија, као и критеријум за оцену њиховог стварног односа према Западној Цркви и учењу тријезичника. Милаш се супротставља западном схватању које двојицу светитеља приказује као личности тесно повезане са римском црквеном традицијом и заступа став да су они у суштини остали носиоци источне, православне црквене традиције и браниоце употребе словенског језика у Светој Литургији.

Истраживање се заснива на папским посланицама које сам Милаш користи у оквиру свога дела: Адријана II, Јована VIII и Стефана VI, које он сматра сигурнијом основом тумачења од каснијих хагиографских текстова. Кроз разматрање тих сведочанстава истиче се променљив карактер папског става према Методију и према вршењу Светих Литургија на словенском језику: од почетног прихватања и одобравања, преко поновљених забрана, па до каснијих колебања. Рад заступа становиште да се ове промене не могу тумачити првенствено теолошким критеријумима, него да су повезане са ширим црквено-политичким рачунима Рима у односу на Моравску и словенски свет уопште. У читању дела Никодима Милаша, Света Литургија на словенском језику представља јасно поље кроз које се распознаје како црквено поимање Методија, тако и инструментални, нестални карактер папске политике према њему.

Кључне речи: *Словенски језик. – Света Литургија. – Методије. – Папска политика. – Јерес тријезичника.*

НИКОДИМ МИЛАШ О ПУТЕВИМА РЕЦЕПЦИЈЕ РИМСКОГ ПРАВА У ЦРКВЕНО КАЗНЕНО ПРАВО

У богатом опусу епископа далматинског Никодима Милаша важно место заузима обимно системско дело Црквено казнено право које је објављено 1911. године у Мостару у издавачкој књижарници Пахера и Кисића. Књига је обима 592 стране, а као додаток следи синопсис у којем се прегледно даје систем позитивног црквеног казног права у 414 чланова на начин сличан световним законима кривичног права. Аутор је књигу посветио Кијевској духовној академији у поводу јубилеја 300 година постојања, и у знак захвалности, као бивши ученик те академије (од тада је прошло 40 година). Према властитом признању, ту се први пут заинтересовао за црквено право и заволео правну науку (Аутобиографија, 51). Црквено казнено право је његово последње велико системско дело написано пред крај живота (умро је у Дубровнику 1915. године), па у посвети има симболике.

Међу изворима за црквено казнено право (као и за црквено право уопште) римско право заузима друго место, одмах иза канона, а испред старозаветног права.

Милаш издваја најважније изворе у којима је садржано римско казнено право. То је Теодосијев кодекс за време царева Теодосија II и Валентиниана III у 16 књига, затим посткласична збирка *Collatio legum Mosaicarum et Romanarum* у којој се указује на сагласност између божјих заповести с одредбама римског права у делима класичних римских правника Гаја, Папинијана, Улпијана, Павла и Модестина, као и у неким конституцијама из Хермогенијановог и Грегоријановог кодекса, затим су то *Codex Justinianus*, књига 9, Јустинијанова Дигеста, књиге 47 (*De privatis delictis*), и 48 (*De publicis iudiciis*), тзв. страшне књиге (*libri terribiles*), Базилеке у књизи шездесетој, поједини титулуси Дигеста из књиге 50, као и Новеле цара Јустинијана.

Римско право је присутно и прожима готово читав систем црквеног казног права, од општих појмова о преступу и казни, до листе кривичних дела и дисциплинских прекршаја клира. Ту везу између римског и црквеног права Милаш наглашава коришћењем латинске терминологије уз готово сваки правни појам, врсту казне и кажњивог дела, цитирањем римских правних и ванправних извора, објашњавањем историјског развоја црквеног казног права и вези са римским правом. Као илустративан пример таквог поступка може се навести одељак о историјском развоју уз преглед световних казни у црквено судској пракси у општем делу система црквеног казног права. Милаш прати хронологију од римског права преко грчко-римског права, затим византијског права до средњовековног српског права.

Најчешће је римско право присутно кроз терминологију, затим као полазна основа за рецепцију неког института који се онда разрађује, теоријски обрађује и добија ново, често шире значење. Као пример се може узети *infamia*, као црквена казна примењива на све припаднике хришћанске цркве, чије је порекло још у архаичном римском праву. Овој је казни Милаш посветио и посебан чланак (Никодим Милаш, „Инфамија у казненом црквеном праву“, *Архив за правне и*

друштвене науке, књига 1, бр. 1, 1906, 1–5). Понекад је та веза с римским правом скоро непосредна. Тако су на пример посебне казне то јест дисциплинарне казне за клир биле углавном сличне онима које су постојале за државне службенике у римском праву као теже или лакше, зависно од тежине повреде дужности у служби тих чиновника. Оне су из римског права неизмењене пренете у византијско право и примењене у црквеном праву на свештенство то јест на клир (*monitio, admonitio, rectificatio, reprehensio, multa, suspensio ab officio, privatio/omissio officii et beneficii, translatio/translocatio, degradatio, depositio*).

Римско право треба схватити у свој својој комплексности од архаичног, преткласичног и класичног права по којем су живели први хришћани у оквиру римске државе, до римског права у законодавству хришћанских царева, поготово кад је хришћанска вера постала државна (Милаш почевши од цара Константина говори о грчко-римском праву) па све до права у византијској држави у којој су римска правила превођена на грчки језик, прерађивана и скраћивана и укључивана у збирке црквених и световних прописа – Номоканоне. С друге стране, римско право је било теоријски обрађивано од стране канониста Западне цркве и од великог значаја за живот католичке цркве (*ecclesia vivit lege Romana*). Све је те аспекте имао у виду Никодим Милаш, сагледавајући, излажући и систематизујући изузетно комплексну материју, а његова је огромна предност, поред осталог, била натпросечно познавање класичних и неколико великих европских језика, што му је омогућило приступ и непосредно коришћење извора и литературе. Тиме је његово дело добило универзални значај за читаву хришћанску цркву.

Кључне речи: *Црквено казнено право. – Рецепција римског права. – Преступ. – Казна.*

Др Валентина ЦВЕТКОВИЋ-ЂОРЂЕВИЋ
Редовна професорка, Универзитет у Београду – Правни факултет

***ADFINITAS* У РИМСКОМ ПРАВУ И СВОЈДБА У ПРАВОСЛАВНОМ ЦРКВЕНОМ ПРАВУ**

Тазбинско сродство (*adfinitas*) представља једну од брачних сметњи како у римском тако и у православном црквеном праву. Рад има за циљ да расветли значење термина адфинитас у изворима римског права и његов однос са својдбом православног црквеног права.

Кључне речи: *Римско право. – Црквено право. – Тазбинско сродство (adfinitas). – Својдба.*

Др Вукашин СТАНОЈЛОВИЋ

Асистент са докторатом, Универзитет у Београду – Правни факултет

***SPONSALIA* У ПОСТКЛАСИЧНОМ РИМСКОМ ПРАВУ: ЈЕДАН ПРИМЕР УТИЦАЈА ЈУДЕО-ХРИШЋАНСКЕ РЕЛИГИЈЕ**

Рад је посвећен анализи институције *sponsalia* у посткласичном римском праву, са посебним освртом на утицај јудео-хришћанске религије на њену трансформацију. Полазећи од концепта веридбе у класичном римском праву као неформалног и правно необавезујућег договора о будућем браку, у раду се указује на постепено јачање њене правне релевантности у позној антици. Ова промена огледа се, пре свега, у увођењу имовинских последица за неоправдани раскид веридбе, као и у трансформацији *arrha sponsalicia*.

Посебна пажња посвећена је нормативном и идеолошком оквиру у коме се ове промене одвијају. У том контексту, анализирају се царске конституције од времена Константина Великог и његових наследника, као и утицај хришћанске доктрине која наглашава моралну обавезност брачне намере, стабилност брака и одговорност будућих младенаца. Истовремено, указује се на могуће паралеле са јудејским правом, у коме веридба има изразито обавезујући карактер и производи значајне правне последице.

Циљ рада је да покаже да трансформација *sponsalia* не представља искључиво унутрашњи развој римског права, већ резултат сложеног процеса прожимања правних и религијских норми. Закључује се да посткласична веридба постаје институција са појачаном правном и моралном снагом, што је чини парадигматичним примером „морализације“ приватног права у условима доминације јудео-хришћанског вредносног система.

Ова тема уједно представља и омаж Никодиму Милашу, који је у својој капиталној обради црквеног и брачног права доследно истицао нужност да се историја канонског права проучава у органској вези са римским правом, његовим језичким слојевима и нормативним развојем. Милашево методолошко инсистирање на филолошкој прецизности, историјском контексту и систематском тумачењу канонских утицаја на државноправни и црквеноправни систем пружа изузетан научни оквир за анализу христијанизације института веридбе у римском праву.

Кључне речи: *Римско право. – Хришћанство. – Веридба (sponsalia).*

Др Владимир ВУЛЕТИЋ
Ванредни професор, Универзитет у Београду – Правни факултет

РИМСКИ ПРАВНИЧКИ ГЕНИЈЕ У ДЕЛУ НИКОДИМА МИЛАША

Истраживање односа Никодима Милаша према традицији римског права представља значајан и научно оправдан подухват, како у контексту прославе 180 година од његовог рођења и 110 година од смрти, тако и у ширем оквиру историје права на јужнословенском простору. Милаш је једна од ретких личности у нашој правној историји која је у свом научном раду успела да споји канонско право источне цркве са римскоправним и византијским наслеђем, показујући да су темељне категорије римског права дубоко укорењене и у канонској правној традицији.

Релевантност теме проистиче и из тога што Милашево дело представља једну од најзначајнијих карика у рецепцији римско-византијске правне традиције у XIX и почетком XX века. Његова коментарисања канона, анализа правне природе црквене имовине и тумачење института ослањају се на правне категорије које потичу из римског права и које су, преко византијских номоканона, постале део источног канонског права. На тај начин, Милаш делује као кључни посредник у преношењу римскоправних правних идеја у модерно доба и у њиховој адаптацији у специфичне оквире православног и јужнословенског правног контекста.

У јубиларној години, посвећеној његовој личности и делу, овакво истраживање омогућава да се Милаш не представи само као велики канониста, већ као правник класичног образовања, дубоко укорењен у идејама које чине темељ европске правне цивилизације. Рад тиме доприноси бољем разумевању историјског континуитета правне мисли, а Милашева улога се сагледава у ширем, цивилизацијском оквиру римског и византијског правног наслеђа. Управо овај шири контекст даје теми несумњиву научну актуелност и оправдава њен избор у оквиру обележавања значајних годишњица посвећених Никодиму Милашу.

Кључне речи: *Римско право. – Никодим Милаш. – Римски правници. – Рецепција римског права.*